

Όψεις και Μορφές Λαϊκής Λατρείας των Ελλήνων της Καππαδοκίας

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Οι Έλληνες Καππαδόκες, ορθόδοξοι χριστιανοί κατά το θρήσκευμα, διέσωσαν, στην λαϊκή τους λατρεία μια σειρά από αρχέγονες λατρευτικές πράξεις και δοξασίες, οι οποίες συντέλεσαν ώστε η Καππαδοκία να θεωρείται από τους κυριότερους τόπους διάσωσης πολιτισμικών επιβιωμάτων, από παλαιότερες φάσεις και μορφές του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού. Στον σχηματισμό της εντύπωσης αυτής, βοήθησε όχι μόνο το πλούσιο πρωτογενές υλικό που διασώθηκε και θησαυρίστηκε στους σχετικούς φακέλους του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, αλλά κυρίως η δημοσίευση δύο κλασικών λαογραφικών μονογραφιών για την θρησκευτική ζωή στα Φάρασα, από τους Δ. Λουκόπουλο και Δ. Πετρόπουλο και για την λαϊκή λατρεία στην περιφέρεια Άκσεραϊ – Γκέλβερι, από τους Δ. Πετρόπουλο και Ερμ. Ανδρεάδη.

<http://agiotokos-kappadokia.gr/>

Η λαϊκή λατρεία των Καππαδοκών ήταν άμεσα δεμένη με τους ναούς και τα ξωκλήσια τους, τους ιερούς χώρους που αποτελούσαν και τα προσκυνήματά τους, αλλά και η ύπαρξη των οποίων συχνά προσδιόριζε ολόκληρη τη γύρω περιοχή, με τη μορφή ναωνυμικών ή αγιωνυμικών τοπωνυμίων, ως μια ενδιαφέρουσα περίπτωση ορισμού και προσδιορισμού του ιερού χώρου. Από την άποψη αυτή, η ονοματολογία των ναών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού συχνά στις επωνυμίες των αγίων και της Παναγίας υποκρύπτονται ενδιαφέρουσες αντιλήψεις και νοοτροπίες των πιστών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα : στα Φάρασα υπήρχε ξωκλήσι αφιερωμένο στην *Ἑ Γάτερη*. Πρόκειται ωστόσο για τοπική ιδιωματική παραφθορά της επωνυμίας της Παναγίας *Αγία Γαλατερή*, με την οποία τιμούσαν τη Θεοτόκο και στην Τελμησσό και στο Φερτέκι.

Πολλών από τους ναούς αυτούς, η οικοδόμηση σχετίζεται με παραδόσεις και δοξασίες για θαυματουργικές εμφανίσεις ή δράσεις των αγίων στους οποίους είναι αφιερωμένοι, ή με την ανεύρεση εικόνων, ιερών σκευών και ιερών βιβλίων, όπως η διαδομένη παράδοση για την ανεύρεση περγαμηνού Ευαγγελίου από τα ζώα του κοπαδιού ενός Τούρκου βοσκού. Φανερώνουν οι διηγήσεις αυτές, την άμεση ψυχολογική σχέση και επαφή του θρησκευόμενου Καππαδόκη με τους αγίους και την θρησκεία γενικότερα, σχέση που οι πρόσφυγες μετέφεραν και στους τόπους της νέας τους εγκατάστασης. Σχετική είναι και η μνεία των αφιερωμάτων που έκαναν στους ναούς, ως απτή απόδειξη της πίστης τους: καντήλια, λάδι και λιβάνι, κεριά που συνήθως τα έπλαθαν στα σπίτια τους και τα πήγαιναν έτοιμα στο

ναό, όπως ο κόντζορος με τα τρία φυτίλια, που άναβαν κατά τον Μεγάλο Αγιασμό των Θεοφανίων, αλλά και καθαροί λειτουργικοί άρτοι, για την προσφορά της αναίμακτης χριστιανικής λατρείας.

www.pontos-news.gr

Στην λαϊκή λατρεία της Καππαδοκίας, οι άγιοι θεωρούνταν ζωντανοί και πανταχού παρόντες, υπερφυσικές καλοποιές υπάρξεις με άμεσα ανάμειξη στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Γι' αυτό και οι άνθρωποι προσπαθούσαν να βρουν απαντήσεις στα προβλήματά τους, καταφεύγοντας σε ένα ιδιότυπο είδος εικονομαντείας, με τη χρήση του *φκατζόκκου*, μιας μικρής πέτρας που προσπαθούσαν να κολλήσουν στην επιφάνεια των εικονισμάτων, μαντεύοντας από την έκβαση της προσπάθειας και την πορεία των δικών τους υποθέσεων. Στους περισσότερους αγίους απέδιδαν και συγκεκριμένες θεραπευτικές ιδιότητες, στα πλαίσια μάλιστα χριστιανικά μεταστοιχειωμένων λειψάνων μιας αρχέγονης δενδρολατρείας, συνέδεαν την θεραπευτική αυτή δύναμη με συγκεκριμένο κάθε φορά δένδρο, που φύτεωνε μπροστά στο ναό του αγίου και όπου έδεναν κλωστές ή λουρίδες από τα ρούχα των αρρώστων, για να πετύχουν την θαυματουργική ίαση. Πρόσφατα, ο Ν. Μουτσόπουλος συγκέντρωσε πολλά παρόμοια εθιμικά τελέσματα από χωριά της Καππαδοκίας, όπως το Ουρούμ Καβάκ στην Καισάρεια, τα Κενάταλα, το Σιβρίχισαρ, το Τσελτέκ, το Σέλμε και το Αϊβανόζ. Στις περισσότερες περιπτώσεις μαρτυρείται η συμμετοχή και μουσουλμάνων της περιοχής στις εθιμικές λατρευτικές αυτές πράξεις, σε χριστιανικούς ναούς και αγιάσματα. Πρόκειται για μια πραγματικότητα γνωστή και από άλλες περιοχές, όπου επί

αιώνες συγκατοίκησε το ορθόδοξο χριστιανικό με το μουσουλμανικό στοιχείο και η οποία οφείλεται τόσο στο χριστιανικό παρελθόν και το κρυπτοχριστιανικό παρόν πολλών βιαίως εξισλαμισμένων πληθυσμών της Μικράς Ασίας και της Θράκης, όσο και στην απουσία έντονου τελετουργικού στοιχείου στο ισλάμ, ώστε οι μουσουλμάνοι να ζητούν να ικανοποιήσουν την έμφυτη κλίση του λαϊκού ανθρώπου προς την τελετουργία, συμμετέχοντας σε τελετές λαϊκής λατρείας των συνοίκων τους χριστιανών. Στην περίπτωση της Καππαδοκίας, οι αναφορές αυτές, στο πρωτογενές λαογραφικό και εθνογραφικό υλικό που διαθέτουμε, είναι εντυπωσιακά πολλές και πυκνές, γεγονός που ίσως οφείλεται στο ότι μερίδα των χριστιανών εκεί ήταν τουρκόφωνοι, οι γνωστοί *Καραμανλήδες* και ότι σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και η θεία λατρεία τελούνταν στο καραμανλήδικο ιδίωμα, άρα οι μουσουλμάνοι της περιοχής μπορούσαν ευκολότερα να καταλάβουν τα νοήματα και να συμμετέχουν στα τελούμενα.

Με θεραπευτικούς σκοπούς μαρτυρούνται ακόμη και *τρυποπεράσματα*, δηλαδή τελετουργικές διαβάσεις από τρύπες που σχημάτιζαν ρίζες αιωνόβιων δένδρων ή τρύπιες πέτρες, μια ακόμη προσπάθεια του λαϊκού ανθρώπου να καρπωθεί την θεωρούμενη ως εξαγνιστική δύναμη της φύσης, περιβεβλημένη ωστόσο με χριστιανικό μανδύα, καθώς οι φυσικοί αυτοί σχηματισμοί πάντοτε συνδέονταν με κάποιο ναό, παρεκκλήσι ή ξωκλήσι ιαματικού αγίου. Στην ίδια κατηγορία μπορεί επίσης να ενταχθεί η πίστη, η λατρεία και η θρησκευτική χρήση των *αεσμών* ή *εσμών*, των αγιασμάτων δηλαδή, που αναβίωναν και συντηρούσαν την πανάρχαιη πίστη για την μαγική, καθαρτική και θεραπευτική δύναμη του νερού. Θεραπευτική δύναμη απέδιδαν, στα Φάρασα, ακόμη και στις *αβορούες*, στα πολυτρίχια δηλαδή και τα βρύα που φύτρωναν στα αγιάσματα αυτά, με τις οποίες στολίζονταν ή καπνίζονταν, σε περιπτώσεις αδιαθεσιών, πιστεύοντας ακράδαντα στην φυλακτική τους επενέργεια.

Καθώς η επαφή με τη θρησκεία ήταν υπόθεση καθημερινή, οι Καππαδόκες φρόντιζαν να τηρούν με σχολαστικότητα τις παραδοσιακές εθιμικές αργίες, τόσο στον εβδομαδιαίο κύκλο εργασιών, όσο και κατά τις γιορτές σημαντικών αγίων, που θεωρούνταν άγιοι – τιμωροί, καθώς, κατά την λαϊκή παράδοση τιμωρούσαν, κάποτε σκληρά, τους παραβάτες της εθιμικής αργίας της εορτής τους. Ο Δ. Σ. Λουκάτος, σε σχετική μελέτη του, έχει συγκεντρώσει περιπτώσεις παρόμοιων εθιμικών αργιών από την Ανακού, κατά τη γιορτή των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης (21 Μαΐου), από τον καππαδοκικό χώρο ευρύτερα, κατά την γιορτή του αγίου Μάμαντος (2 Σεπτεμβρίου), για τον οποίο θα γίνει εκτενέστερος λόγος παρακάτω, για την εορτή των Ταξιαρχών (8 Νοεμβρίου) που παίρνουν τις ψυχές όσων εργαστούν την ημέρα της εορτής τους και κατά την εορτή της αγίας Βαρβάρας (4 Δεκεμβρίου), που θεωρούσαν ότι προφύλασσε τα παιδιά από την

πανούκλα. Με αυστηρότητα τηρούσαν τις νηστείες, ιδίως την Μεγάλη Τεσσαρακοστή και τον Δεκαπενταύγουστο, προσεύχονταν συχνά και τους ήταν αδιανόητη η βλασφημία, ώστε οι πρόσφυγες να εκπλήσσονται δυσάρεστα όταν, στους νέους πια τόπους της εγκατάστασής τους, άκουγαν κάποτε βλάσφημες εκφράσεις και αναφορές. Για να κατανοήσει κανείς τον βαθύ και ουσιαστικό ψυχικό σύνδεσμο των Καππαδοκών με την θρησκεία, αρκεί να διαβάσει τα σχετικά με την παιδική ηλικία και τα βιώματα του αγίου Αρσενίου του Καππαδόκη, όπου περιγράφονται με ενάργεια οι οικογενειακές καταβολές και οι κοινωνικές ρίζες της παραδοσιακής τους ευλάβειας και ευσέβειας.

Μ.Γ.Βαρβούνη, Καθηγήτη Λαογραφίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

(συνεχίζεται)